

УДК 94(477)“18”:008(091)(2018)

© Олена ДЕНИСЕНКО

ПРОБЛЕМА ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1918)

У статті висвітлена діяльність Культурної комісії на мирних переговорах із РСФРР у 1918 р. з повернення культурних цінностей в Україну. На основі архівних матеріалів і опублікованих документів проаналізовано підготовку статей мирного договору між двома державами. Наголошується, що в роботі комісії брали участь визначні українські культурні і наукові діячі, які, незважаючи на різні підходи щодо розв'язання даної проблеми, демонстрували зважений і аргументований підхід щодо підготовки списків національних реліквій для повернення в Україну.

Ключові слова: *Культурна комісія, культурні цінності, реституція, повернення, пам'ятка, Українська держава.*

Проблема повернення та реституції культурних цінностей належить до важливих напрямів внутрішньої та зовнішньої політики держави. Це зафіксовано в Основному законі – Конституції України, де стверджується, що «держава... вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, що знаходяться за її межами» [7, 23]. Упродовж тривалого часу українські землі входили до складу Російської та Австрійської (з 1867 р. Австро-Угорської) імперій, на території яких опинилася значна кількість українських історико-культурних цінностей.

На сучасному етапі розвитку української історичної науки проблема повернення та реституції культурних цінностей викликає значний інтерес. Особливої актуальності ця проблема набула внаслідок агресії Росії в 2014 р., коли на теренах України почалася фактично, хоч і не оголошена, війна. Анексовано Крим, окуповано частину території Донецької та Луганської областей. Україна існує в режимі щоденних втрат серед військовиків і мирного населення. Зазнає

руйнувань, а подекуди повного знищення інфраструктура міст і селищ, привласнюється устаткування заводів, перетворюються на згарища школи, лікарні, музеї, архіви, бібліотеки, зникають цінні музейні експонати, невідома подальша доля культурних цінностей, пам'яток історії та культури, зокрема внесених до Списку Світньої спадщини ЮНЕСКО, а також кандидатів до попереднього Списку Світньої спадщини.

Відомо, що в Донецькій області до 2014 р. працювало 59 державних музеїв, із них лише 30 (разом із філіями і історико-культурним заповідником у м. Святогірську) перебувають на контрольованій Україною території. У Луганській області нараховувалося 34 державні музеї, з яких лише 14 перебувають на контрольованій території, доля пам'яток історії та культури, визначних культурних цінностей на непідконтрольних територіях залишається невідомою [15, 36–37].

Перша спроба повернення культурних цінностей із Росії, які протягом кількох століть вивозилися з України, була здійснена в 1918 р. У рік 100-літнього ювілею створення і діяльності Української Держави важливо проаналізувати здобутки та недоліки доби Гетьманату Павла Скоропадського, який як державотворчий проект доби Української революції 1917–1921 рр. відзначається контроверсійністю оцінок діяльності гетьмана і Гетьманату загалом [1, 6–27]. Українська Держава, яка проіснувала сім з половиною місяців, – складний і непростий шлях нашого державотворення, який 100 років тому зазнав поразки. У надзвичайно короткий термін у складних умовах австро-німецької окупації, попри небажання соціалістичних партій брати участь у конструктивній співпраці з гетьманом, був створений уряд фахівців, який досяг значних успіхів у внутрішній і зовнішній політиці. Були створені державні інституції, налагоджена фінансово-банківська справа, розпочалася розбудова армії та флоту, було досягнуто успіхів у сфері науки, освіти, культури, закладені підвалини в політиці з повернення культурних цінностей.

Перші спроби висвітлення окремих аспектів проблеми повернення та реституції українських культурних цінностей у 1917–1918 рр. були зроблені вченими М. Біляшівським, О. Грушевським, Г. Павлуцьким, К. Широцьким, Д. Щербаківським у період національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. [2, 4]. Своє логічне продовження наукові розвідки з цієї проблематики знайшли в публікаціях 1920–1930-х років. Першим із українських дослідників, хто підготував ґрунтовний список українських козацьких реліквій в Ермітажі, був український мистецтвознавець М. Макаренко. Важливе місце посідають дослідження Ф. Ернста, який брав участь у розгортанні процесу повернення українських культурних цінностей із РСФРР [2, 5].

Від середини 1980-х – початку 1990-х років інтерес дослідників до зазначеної проблематики поживавився. Ґрунтовний внесок у висвітлення проблем реституції та повернення історико-культурних цінностей із РСФРР зробили вітчизняні історики С. Кот і О. Нестуля, опублікувавши збірник документів «Українські культурні цінності в Росії. Перша спроба повернення 1917–1918» [3]. Питання

повернення культурних цінностей у 1918 р. висвітлені у статтях О. Лупандіна [4]. Побіжно ці питання розглянуто в кандидатських дисертаціях О. Денисенко та Д. Гетьмана, але питання формування і діяльності Міжвідомчої (пізніше Культурної) комісії не знайшли висвітлення в літературі [5; 6].

Не претендуючи на повний і детальний аналіз проблеми, ми зробили спробу проаналізувати формування засад, основні принципи в роботі Культурної комісії на мирних переговорах із РСФРР у 1918 р. щодо повернення культурних цінностей в Україну, члени якої, представники тогочасної еліти, керувалися виключно інтересами українського народу, розвитком її науки та культури і вирішували питання у правовому полі.

Тогочасні українсько-російські відносини були зумовлені низкою внутрішніх і зовнішніх чинників, передусім державним статусом України й умовами Брестського мирного договору. Це був перший міжнародно-правовий акт, який визначав УНР суб'єктом міжнародного права. Необхідність встановлення відносин із радянською Росією, найбільшою сусідньою державою, впливала з курсу українського уряду на побудову суверенної України, зміцнення міжнародно-правового статусу Української Держави, припинення воєнних дій, необхідності сконцентрувати увагу на вирішенні завдань державного будівництва, подоланні економічної кризи. Загальна ситуація, на думку міністра закордонних справ Української Держави Д. Дорошенка, складалася на користь України, і її необхідно було вміло використати в українських інтересах [9, 73].

Ставлення радянського уряду до Брестського миру можна розглядати як певний тактичний крок у вирішенні свого основного завдання – забезпечення мирного перепочинку для згуртування сил у боротьбі за владу в Україні. Формально визнавши право українського народу на самовизначення, російський уряд не вважав переговори з Україною важливою зовнішньополітичною справою.

Під час переговорів між двома державами, які розпочалися 23 травня 1918 р., окреслилося досить широке коло питань. Серед семи комісій, створених при Українській мирній (мировій) делегації на переговорах з Росією, була заснована і культурна на чолі із заступником міністра народної освіти і мистецтва, науковим і державним діячем П. Холодним. Спеціальна міжвідомча комісія створювалася для підготовки документа стосовно передачі Україні культурних цінностей. До комісії увійшли представники низки міністерств, зокрема Міністерства народної освіти і мистецтва, голова відділу пластичних мистецтв Головного управління мистецтва і національної культури (ГУМНК) Г. Павлуцький, мистецтвознавець Д. Антонович, археологи Г. Стеллецький і Д. Щербаківський [8, 4].

Аргументуючи доцільність створення Культурної комісії, голова української делегації на російсько-українських переговорах, відомий юрист, міністр внутрішніх справ Української Держави С. Шелухін на засіданні 14 червня 1918 р. наголосив, що «за часи нашого спільного життя на державні кошти як українські, так і московські, надбано дуже багато добра. Буде йти річ про поділ того добра, взагалі

про все, що відноситься до культурних справ» [16, 150]. Повернення культурних цінностей входило до компетенції Культурної комісії. Для складання списків пам'яток, на які претендувала українська сторона, були створені дві підкомісії на чолі з фахівцями з архівної, бібліотечної та музейної справи. Члени комісії мали відповідальне завдання – не тільки скласти та затвердити списки пам'яток, але виробити загальні принципи повернення культурних цінностей, які б враховували вимоги України і були в контексті подальшого розвитку міждержавних стосунків.

Перед обговоренням списків пам'яток було вирішено домовитися стосовно принципів і шляхів урегулювання питання про передачу культурних цінностей в Україну. У цьому сформувався дві протилежні точки зору. Представники Міністерства великоруських справ підійшли до врегулювання проблеми повернення в Україну пам'яток старовини і мистецтва з позицій міжнародного обміну цінностями, обумовивши їх порядок додатковим до основного російсько-українського мирного договору пунктом або ж додатковою угодою. Згідно з цією пропозицією розгляд питання про повернення в Україну її культурних цінностей доручався б окремій комісії з представників Росії та України на чолі з відомим слов'янським ученим, яка створювалася після ратифікації основного українсько-російського мирного договору. Комісія впродовж року повинна була визначити, які пам'ятки Росія мала повернути в Україну та підготувати відповідний договір. Ця пропозиція була відхилена більшістю учасників на нараді 23 травня 1918 р. [3, 92].

Іншої точки зору дотримувалися представники Міністерства народної освіти і мистецтва та Міністерства закордонних справ Української Держави, які вважали за необхідне вирішувати питання дипломатичним шляхом через відповідні статті основного мирного договору. Було ухвалено рішення, згідно з яким до основного договору додали статтю про право України на повернення всіх національних культурних цінностей, які однозначно оцінювалися ученими як пам'ятки українського народу. Окрім того, було вирішено підготувати список пам'яток, на які Україна претендувала і який мав вступати в дію разом із ратифікацією основного договору. Водночас учасники наради зазначили, що керівними принципами відбору пам'яток мали бути положення про повернення в Україну лише вивезених із її території культурних цінностей і ні в жодному разі не допускати порушення збірок, з яких мають бути вилучені матеріали [10, 8]. На таких підходах наполягали представник Міністерства закордонних справ Української Держави Ф. Слюсаренко та П. Холодний.

Новому імпульсу під час обговорення цих питань сприяла пропозиція Г. Павлуцького, який вважав за потрібне порушити питання про передачу Україні не лише пам'яток української історії та культури, але й частини загальних культурних надбань Російської імперії, створених спільною працею всіх народів. Було вирішено, що необхідно готувати два списки пам'яток – пам'ятки, вивезені з України, і речі, на які український народ має право, зважаючи на принцип розмежування майна колишньої імперії між країнами, що виникли на її

території [11, 117]. Такий підхід до формування українських вимог підтримав професор С. Шелухін.

На засіданні Міжвідомчої комісії, яку 5 червня 1918 р. було конституйовано в Культурну комісію при Українській мирній делегації, розглядалося питання про основний принцип визначення кількості речей, що належала Україні. Були пропозиції користуватися розміром і кількісним відношенням території України та Російської імперії на підставі оподаткування, порівнюючи його на українських і російських територіях. Основним принципом, яким керувалися всі комісії, що працювали при Українській мирній делегації, був визнаний принцип відношення кількості українського населення до населення всієї Російської імперії [3, 129–130]. Оскільки Культурна комісія керувалася принципами, закладеними Міжвідомчою комісією, було ухвалено вимагати передачу Україні п'ятої частини пам'яток загальноросійських збірок.

Застосування принципу «розмежування» під час поділу культурних цінностей викликало неоднозначну оцінку серед фахівців, громадських, наукових і культурних діячів України. Більшість із них вважали, що механічний поділ призведе до руйнування колекцій, які створювалися за певним планом протягом тривалого часу. Принцип «розмежування», покладений в основу роботи Культурної комісії, не лише викликав незгоду багатьох українських експертів, а й зробив Україну мішенню для шаленої критики з боку російської та західноєвропейської періодичної преси. Незважаючи на відчутну опозицію до діяльності Культурної комісії, принцип «розмежування», покладений в основу її роботи, як і інших комісій під час підготовки договору між Україною та Росією, залишався основним у вирішенні питання щодо повернення культурних цінностей. У процесі складання списків керувалися саме цим принципом, щоб підтвердити право українського народу на всі ті здобутки, які були створені працею всіх народів колишньої Російської імперії, зокрема і українського народу.

До складання списків пам'яток історії України були залучені співробітники двох підкомісій на чолі з Г. Стеллецьким і Г. Павлуцьким, які займалися відповідно списками археологічних, історичних і мистецьких пам'яток. Цілком закономірно, що значна увага приділялася козацьким клейнодам, за повернення яких виступали не лише науковці та діячі культури, а і широкі кола громадськості. Найбільше національних українських історичних реліквій зберігалося у Збройній і Грановитій палатах, Історичному та Артилерійському музеях, Казанському соборі, Ермітажі та інших російських музеях і сховищах. До списку було внесено прапори Війська Запорозького, зокрема гетьманів України І. Виговського, Д. Многогрішного, І. Мазепи, І. Самойловича, І. Скоропадського, булава миргородського полковника Данила Апостола, шабля І. Мазепи, 5 гармат майстрів Карпа та Йосипа Балашевичів, які є шедеврами українського ливарного мистецтва [10, 42].

Слід зазначити, що члени комісії дуже виважено й аргументовано підходили до підготовки списків пам'яток. Розуміючи, що застосування принципу

«розмежування» може розпорошити цілісні, систематизовані колекції, члени Культурної комісії погодилися з пропозицією Г. Павлуцького, який вважав, що у списках належних Україні речей варто зазначити, що «Україна має право, але не здійснює цього права, аби не зашкодити єдиної зразкової збірки» [3, 208]. Принцип «розмежування» не був практично застосований до культових пам'яток, від принципу «розмежування» відмовилася архівна комісія під час складання списків архівних пам'яток до додаткової статті [3, 23].

Базуючись на попередньо визначених комісією принципах, було сформовано список предметів живопису. 8 червня 1918 р. була створена третя підкомісія для додаткового розгляду списків картин на українську тематику та творів художників-українців. У пояснювальній записці до списку Д. Антонович зазначив митців, твори яких мали бути повернені в Україну. До них відносилися художники, які родом з України і були українцями за походженням. Це – Левицький, Лосенко, Боровиковський, Ге, Шевченко, скульптор Мартос. Крім того, у списку були твори художників-українців, які жили в Росії, але їх творчість була присвячена Україні. До списків внесено також твори, створені художниками неукраїнського походження, але в Україні та присвячені Україні. Список містив твори понад 100 майстрів, зокрема І. Айвазовського, С. Васильківського, М. Врубеля, О. Венеціанова, А. Куїнджі, І. Крамського, І. Рєпіна, В. Тропініна, Н. Ярошенка, які збагатили своїм мистецтвом світову культуру [3, 31–42].

Стосовно західноєвропейських творів мистецтва був застосований мало прийнятний «механічний» принцип, коли з чотирьох картин одна мала бути передана українським музеям. Це ж стосувалося пам'яток античної скульптури в Ермітажі, коштовних пам'яток Збройної палати в Москві, художніх речей із царських палаців і резиденцій, пам'яток з історії розвитку засобів зв'язку. Водночас було відхилено пропозицію Міністерства пошт і телеграфів про внесення до додаткової статті вимоги вивезти в Україну четверту частину книг і наукових колекцій Петроградського електротехнічного інституту [3, 59].

Після тривалих дискусій 21 червня 1918 р. на восьмому засіданні Культурної комісії загалом було схвалено проект основної статті про передачу культурних цінностей в Україну, яку пропонувалося додати до російсько-українського мирного договору. Як складник основної статті готувалася додаткова, зі списками історико-культурних речей. Основна стаття складалася з чотирьох розділів, у яких були обумовлені всі питання про передачу Українській Державі архівних, музейних, церковних, бібліотечних та інших культурних цінностей, що зберігалися в державних і націоналізованих збірках, а також окремі речі, що є власністю держави [14, 63–64]. В основу проекту був покладений принцип «розмежування».

У документі окреслювалися пам'ятки, «що мають значення для української культури, історії, мови, письменства та мистецтва; культурні цінності з поля мистецького походження з території бувшої Російської імперії в межах її на 1 серпня 1914 року, які стали державною власністю після 1654 року, в одній п'ятій частині їх загальної вартості», які мали повернути в Україну з Росії. Передбачалося

повернення пам'яток, вивезених із Галичини під час Першої світової війни, але пізніше цей пункт був вилучений, оскільки ці землі входили до складу Австро-Угорщини.

У статті визначалося повернення в Україну одного комплексу всіх видань, які на підставі закону про цензуру передавалися до центральних бібліотек, картографічних матеріалів про українські території, дублікатів речей, які належать Україні та характеризують її природу і народ, збірок речей українського характеру з наукових музеїв, кабінетів, повернення яких не порушує наукової цілісності російських збірок [14, 63]. Документ засвідчує, що в його підготовці були задіяні кваліфіковані юристи, кожний його пункт виважений, аргументований, результат ретельної наукової роботи великого кола фахівців.

Аналізуючи пункти основної статті, варто підкреслити, що в ній наголошувалося на поверненні культурних цінностей у країну їх походження як добровільному процесі, щоб не зашкодити тим колекціям, що формувалися впродовж значного періоду. Водночас у статті було порушено проблему реституції культурних цінностей, яка полягає в поверненні державою майна, пограбованого та незаконно вивезеного з окупованої її військами території іншої держави [13, 167].

Окреслювалося широке коло досить складних питань, які в той час не вирішувалися, оскільки не існувало міжнародно-правових документів та міжнародного досвіду вирішення подібних проблем на міждержавному рівні. Ці питання актуальні і нині, коли в процесі так званої гібридної війни вивезено з українських музеїв культурні цінності, які ще 100 років тому були визнані такими, що належать українському народові. Ще в 1918 р. професор Г. Павлуцький обґрунтував право України на культурну спадщину Криму та Північного Причорномор'я, наголосивши, що вона мала значний вплив на подальшу долю та розвиток української культури загалом [4, 287].

Результатом роботи Культурної комісії при Українській мирній делегації, яка працювала з 5 червня до 14 вересня 1918 р. і провела 25 засідань, був проект статті, яка мала регулювати питання передачі культурних цінностей із Росії в Україну, а також підготовка окремих списків пам'яток додаткового договору. Завдяки напруженій роботі великого колективу фахівців був підготовлений ґрунтовний документ, який регулював загальні питання між двома державами та принципи повернення культурних цінностей, а також підготовлено списки пам'яток.

Ретельно розглядалася кожна пропозиція, поза увагою не залишилася жодна пам'ятка, яка викликала дискусію серед членів комісії. Підготовлено списки писемних і речових пам'яток, які зберігалися в архівах, бібліотеках і музеях Росії. На жаль, Культурна комісія не завершила роботу зі зведення всіх списків в один загальний – додатковий договір до загального змісту пунктів основного. Припинення мирних переговорів між двома державами не дозволило розглянути на пленарних засіданнях питання повернення в Україну культурних цінностей.

Діяльність Міжвідомчої комісії, конституйованої в Культурну комісію при Українській мирній делегації на переговорах двох держав, привернула увагу

до проблеми повернення культурних цінностей державних органів і широких кіл громадськості в Україні та за її межами. За участі фахівців права, архівної, бібліотечної та музейної справи, істориків, археологів, мистецтвознавців було підготовлено проект документа про повернення культурних цінностей у країну їх походження.

Дотримання принципу «розмежування», який неоднозначно оцінювали фахівці, підтверджувало право українського народу на всі ті здобутки, які були створені народами колишньої Російської імперії, зокрема і українським народом. Своєю діяльністю Комісія сприяла утвердженню українського народу серед інших народів світу та заклала підґрунтя для розуміння особливого значення ролі національних історико-культурних реліквій у розбудові незалежної України. Незважаючи на відсутність практичного результату діяльності Культурної комісії, наукова цінність її матеріалів полягає в намаганні української інтелігенції повернути в Україну власні культурні цінності.

Вивчення роботи Культурної комісії з повернення культурних цінностей в Україну в далекому 1918 р., коли в Українській Державі формувалася зовнішня політика, встановлювалися дипломатичні відносини з іншими країнами, спонукає владні структури і громадськість в умовах агресивних дій Російської Федерації, окупації нею частини території України посилити міжнародно-правові позиції України щодо захисту культурних цінностей на окупованих територіях.

З огляду на агресивні дії Росії та окупацію частини території України доцільно посилити повноваження нашої держави щодо культурних цінностей на тимчасово окупованих територіях, а також вимагати дотримання ключових положень міжнародного права та українського законодавства щодо збереження культурних цінностей та здійснення відповідних заходів для їх охорони на окупованих територіях і повернення вивезених із України культурних цінностей. Актуальними завданнями є забезпечення міжнародного моніторингу стану збереження об'єктів культурної спадщини в Криму та Севастополі, а також на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей.

Джерела та література:

1. *Пиріг Р. Гетьманат Павла Скоропадського: між Німеччиною і Росією.* – К., 2008. – 209 с.
2. *Гетьман Д.І. Повернення і реституція історико-культурних цінностей в українсько-польсько-російських відносинах (1920-ті – 1930-ті роки): – автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.* – 2010. – 20 с.
3. *Кот С., Нестуля О. Українські культурні цінності в Росії. Перша спроба повернення 1917–1918.* – К., 1996. – 319 с.
4. *Лупандін О.І. Питання реституції культурних цінностей за часів Української Держави 1918 року / Павло Скоропадський – останній гетьман України (до 140-річчя від дня народження).* – Національна та історична пам'ять: Збірник наукових праць. – Вип. 7. – К., 2013. – 310 с.
5. *Денисенко О.А. Охорона і збереження пам'яток історії та культури в Українській Державі (1918 р.): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.* – 2002. – 243 с.

6. Гетьман Д.І. Повернення і реституція історико-культурних цінностей в українсько-польсько-російських відносинах (1920-ті–1930-ті роки). – К., 2010. – 237 с.
7. Конституція України. – К., 2018. – 76 с.
8. Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР. 1918 р. Протоколи і стенограми пленарних засідань: Збірник документів і матеріалів. – Київ; Нью-Йорк; Філадельфія, 1999. – 366 с.
9. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле. Ч. 3: З початків відродження Української державності (Доба Центральної Ради). – Львів, 1923. – 132 с.
10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 2607. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 8; Оп. 1. – Спр. 61. – Арк. 52, 12, 42.
11. Денисенко О. Григорій Павлуцький та його внесок у пам'яткоохоронну справу // Краєзнавство. – 1999. – № 1–4. – С. 115–117.
12. Палієнко В. Українська артилерія в музеях Росії // Пам'ятки України. – 1994. – № 1–2. – С. 40–46.
13. Акуленко В. Культура турботи про культурні цінності // Пам'ятки України. – 1995. – № 1. – С. 166–167.
14. Договір (проект) між Українською Державою та РСФРР про передачу культурних цінностей Україні / Публікація І. Циборовської-Римарович // Пам'ятки України. – 1994. – № 1–2. – С. 7–10.
15. Кот С.І. Про стан збереження культурної спадщини України. (Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні» 18 квітня 2018 р.). – К., 2018. – 42 с.
16. Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918. Протоколи і стенограми пленарних засідань // Збірник документів і матеріалів. – Вид-во М.П. Коць. – Київ; Нью-Йорк; Філадельфія, 1999. – 366 с.

© Елена ДЕНИСЕНКО

ПРОБЛЕМА ВОЗВРАЩЕНИЯ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ПЕРИОД УКРАИНСКОЙ ДЕРЖАВЫ (1918)

В статье освещена деятельность Культурной комиссии по возвращению культурных ценностей в Украину на мирных переговорах с РСФСР в 1918 г. На основе архивных материалов и опубликованных документов проанализировано подготовку основной и дополнительной статей мирного договора между двумя государствами. Акцентируется внимание на том, что в работе комиссии принимали участие известные украинские культурные и научные деятели, которые, несмотря на разные подходы в решении данной проблемы, демонстрировали взвешенный и аргументированный подход в вопросах подготовки списков национальных реликвий для возвращения в Украину.

Ключевые слова: *Культурная комиссия, культурные ценности, реституция, возвращение, памятник, Украинская Держава.*

THE PROBLEM OF RETURN OF CULTURAL VALUES DURING THE PERIOD OF UKRAINIAN (1918)

The article lights the activity of the Cultural commission of return cultural values to Ukraine during peaceful negotiations with RSFRR from 1918. Based on the analysis of archival materials and published documents the preparation of the main article and articles of the peace treaty between the two powers are being analysed. It is noted that famous Ukrainian cultural and scientific representatives had taken part in the work of the commission and they demonstrated a well-considered and reasoned approach to the issues of preparing lists of national relics for their return to Ukraine despite different approaches to solving this problem.

Keywords: *Cultural commission, cultural values, restitution, return, monument, Ukrainian State.*